

LITURGIJSKA OBNOVA

U poglavlju o svetoj glazbi (čl. 112—121) raspravio je koncil gotovo sva pitanja o instrumentalnoj i vokalnoj crkvenoj glazbi koja su danas aktualna. Polazeći sa stanovišta što ga je naglasio već sv. Pijo X. da je smisao i cilj crkvene glazbe Božja slava i posvećenje ljudi, koncil u čl. 112 utvrđuje da je sveta glazba potreban i integralni dio svečanog bogoslužja. Ona će svoj cilj to bolje postići, što se uže poveže s bogoslužnim činom izrazujući smisao i sadržaj molitava, unapređujući jednostudnost, obavijajući svete obrede većom svečanosti.

Pod »jednodušnošću« koncil razumijeva jednostudnost prisutnih vjernika koji djelatno sudjeluju u pjevanom bogoslužju kako ga kod žrtvenika vrši kler (čl. 113). Biskupima i svima dušobrižnicima stavlja koncil u dužnost da se neprestano brinu da u svakom bogoslužnom činu koji se vrši *in cantu* svi prisutni vjernici uzmognu sudjelovati u smislu čl. 28 i 30 liturgijske konstitucije (čl. 114). Kompozitorima crkvene glazbe stavlja koncil na srce da im kompozicije budu u skladu sa ciljem svete glazbe, da ih mogu pjevati ne samo veliki crkveni zborovi u katedralama i većim crkvama, nego i mali crkveni zborovi u manjim mjestima, i da promiču djelatno učestvovanje svih prisutnih vjernika u pjevanom bogoslužju (čl. 121).

Teorijska i praktička pouka u svetoj glazbi treba da se stalno njeguje u svim sjemeništima, redovničkim kućama i u katoličkim školama i zavodima. Glazbenici i pjevači treba da budu poučeni u liturgiji (čl. 115).

Gregorijanski je koral svojstven rimskoj liturgiji i zato »*ceteris paribus*« imade u rimskom obredu prednost pred ostalim vrstama svete glazbe koje nisu iz bogoslužja isključene ukoliko odgovaraju duhu liturgije u smislu čl. 30 (čl. 116). Time se misli osobito na polifoniju u stilu Palestrine, kako je njeguje papinska Sikstinska kapela za osobito svečane zgode kada papa celebrira. U čl. 117 izražena je želja da se izda potpunije i kritičnije izdanje liturgijskih knjiga za gregorijansko pjevanje u bogoslužju. Uviđajući da su te knjige određene za velike samostane i za crkve s velikom *schola cantorum* preporuča koncil da se za manje crkve izda priručnik koji će sadržavati jednostavnije napjeve.

O pučkom pobožnom pjevanju neliturgijskih tekstova opetuje koncil u čl. 118 sasvim kratko i koncizno što je već do sada u smislu liturgijske obnove i propisâ Sv. Stolice bilo naglašeno: pučke pobožne popijevke treba njegovati u sastavu

pučkih izvanliturgijskih pobožnosti. U samim liturgijskim funkcijama dopuštene su pučke pobožne popijevke samo prema propisima rubrikâ i drugih crkvenih odredaba. U novim, postkoncilijarnim, izdanjima liturgijskih knjiga bit će ti propisi vjerojatno sakupljeni. Pridoći će, možda, i koja nova formulacija, osobito u vezi sa čl. 119 koji govori o ustupcima u misijskim krajevima, u smislu čl. 39 i 40. Nije vjerojatno da će za ostala područja »latinske crkve«, gdje je kršćanstvo ustaljeno oslanjajući se na evropsku kulturu i civilizaciju, doći do većih promjena u tom pravcu, osim onoga što ćemo reći na kraju ovog odsjeka.

Orgulje su od natrag mnogo stoljeća postale vlastiti instrumenat u »latinskoj crkvi«. Ostale instrumente mogu regionalni biskupski zborovi u smislu čl. 22 § 2, čl. 37 i 40 konstitucije dopustiti u liturgiji, ukoliko su prikladni, ili se mogu prilagoditi liturgiji, odgovaraju dostojanstvu božjega hrama i ako zaista podižu pobožnost vjernika. To vrijedi osobito za misije. Ono što je rečeno za orgulje, važi dakako i za harmonij u manjim crkvama koje ne mogu nabaviti prave orgulje.

Govoreći o liturgijskom jeziku u crkvenom pjevanju koncil u čl. 113 jednostavno upućuje na čl. 36, 54, 63 i 101 konstitucije i ne ulazi bliže u to pitanje. Namjerno je izbjegnuta teza o koralu kao isključivom izrazu latinskog jezika. To se, inače, često naglašava sa ciljem da se sačuva isključivost latinskog jezika u liturgiji »latinske crkve« i neprikosnovenost koralnih napjeva prema latinskom tekstu. Staroslavenski misal i hrvatski obrednik, pređočeni komisiji i koncilu, bili su očiti dokaz da se gregorijanski koral može pjevati i u ne-latinskom misnom Ordinariju i u ne-latinskoj psalmodiji, himnodiji, čitanjima, pa i u gradualu i antifonama. Za ove bi, dakako, bilo bolje da se, radi općeg učestvovanja vjernika sa crkvenim zborom, pjevaju napjevom koji bi bio jednostavniji i bliži shvaćanju današnjih vjernika. Koncil se u svojim zaključcima nije upuštao u ova pitanja. Prepustio ih je budućim novim izdanjima liturgijskih knjiga i regionalnim zborovima episkopata koji će ta pitanja riješiti zajedno s pitanjem djelimičnog uvođenja narodnog jezika u liturgiju u smislu čl. 22 § 2, čl. 36, 37 i 40 konstitucije.

Stanovitu novost predstavlja, možda, posljednji stavak čl. 121 u kome je rečeno da tekst svetih popijevaka treba biti u skladu s katoličkom naukom i da ga treba crpsti ponajpače iz

Sv. Pisma i iz liturgijskih izvora. Ako se to odnosi, kao što je gotovo sigurno, na tekst pučkih pobožnih popijevaka, tada bi to moglo značiti prodor liturgijskog teksta u pučke pobožne popijevke. To do sada nije bilo dobro gledano, da se blago izrazimo. Time bi, možda, bio otvoren put i većem zamahu pučkih pobožnih popijevaka u liturgiji, osobito u manjim crkvama, ukoliko bi pučke pobožne popijevke pružale barem bitni sadržaj propisanog liturgijskog teksta.

Posljednja glava konstitucije (čl. 122—130) donosi zaključke i direktive o crkvenoj umjetnosti, o crkvenoj zgradi i njezinu uređenju, o liturgijskom posuđu i paramentima, o svetim slikama i kipovima. Oprezno i uopćeno zahvaća koncil u problematiku crkvene umjetnosti kako se ona razvila u novim vremenima i okolnostima.

Umjetnost u crkvi treba da uzdiže ljudske duše k Bogu. Liturgijsko posuđe i paramenti treba da budu prikladniji za svete čine, dostojni i lijepi, bez nepotrebne raskoši. Kao što je to bilo i do sada, tako su i odsad dopuštene promjene u građi, obliku i uresu, kako to donosi sa sobom tehnički napredak i tijek vremena (čl. 122, 124). Crkva nije nikad prihvatila i ne prihvaća ni danas nijedan umjetnički stil kao svoj vlastiti. Crkve se slobodno grade i uređuju prema prilikama kraja i vremena i zahtjevima kršćanskih obreda (čl. 123). Pri tom treba paziti da budu prikladne za vršenje liturgijskih funkcija i za djelatno sudjelovanje vjernika u liturgiji (čl. 124/3). Ova posljednja klauzula predstavlja novinu. Ništa nije određeno propisano u tom pravcu. Ali čl. 128 zahtijeva da se — zajedno s liturgijskim knjigama — što prije revidiraju kanoni i propisi o čitavom vanjskom aparatu kojim se služi liturgija, osobito o gradnji crkava, položaju i obliku svetohraništa, krstionice, svetih slika i čitavog crkvenog uresa. Ono što nije sasvim prikladno za obnovljenu liturgiju valja ispraviti ili odstraniti, a što joj ide u prilog treba zadržati ili uvesti. Te će promjene biti unesene u nove liturgijske knjige i u novu redakciju crkvenog zakonika. O svemu tomu brinut će se mjesni Ordinarij za svoju biskupiju i regionalni biskupski zbor za čitavo svoje područje, uz stručni savjet dijecezanske, odnosno interdijecezanske komisije za crkvenu umjetnost, liturgiju i crkvenu glazbu u smislu čl. 126, 44—46 konstitucije. Konačno želi koncil da se klericima za vrijeme filozofijskih i bogoslovskih studija drže predavanja o zdravim načelima i povijesti

crkvene umjetnosti, te uzmognu cijeliti i čuvati crkveno umjetničko blago i umjetnicima kod nabavke i gradnje dati pravilne savjete (čl. 129).

U poređenju glave VI (o svetoj glazbi) i glave VII (o svetoj umjetnosti) upadljiva je jedna velika analogija i jedna velika razlika. Analogija se sastoji u tomu što se i u jednim i u drugim zaključcima i direktivama naglasuje aktivno sudjelovanje vjernika u liturgiji. To je karakteristična crta čitave konstitucije. Razlika je u tomu, što se gregorijanski koral — doduše uz stanovite rezerve — i dalje shvaća kao vlastit način liturgijskog pjevanja rimske crkve. Zato, uopće govoreći, imade prednost pred svim drugim načinima, ne samo u Rimu, nego svuda gdje se liturgija vrši po rimskom obredu. U svim drugim umjetnostima i u t. zv. umjetnom obrtu liturgija nije vezana na neki određeni umjetnički stil. Razlog je ovoj razlici različiti razvitak crkvenog pjevanja i ostalih crkvenih umjetnosti u samom Rimu. Gregorijanski je koral, od vremena sv. Grgura Velikog do danas, ostao bitno nepromijenjen, kao i liturgijski tekst na koji je vezan. Polifonija u stilu Palestrine prati papinske liturgijske funkcije i može se izvoditi samo izuzetno u najvećim crkvama. Premda se polifonija i dalje preporuča (*»minime excluditur«* čl. 116/2) ukoliko odgovara propisu čl. 30, čini se da je ta preporuka više formalna nego stvarna. Za razliku od pjevanja stilovi su se ostalih umjetnosti, arhitekture, slikarstva, kiparstva, umjetnog obrta, paramentike, u samom Rimu kroz stoljeća mijenjali. Davno je već napuštena bazilika, ali koral je ostao. Možda, ustvari, samo prividno. I u samom Rimu. U množini rimskih samostana i bogoslovskih zavoda zaista se često čuje koral. Ali to nije slučaj u rimskim crkvama koje posjećuju vjernici. Tamo na velike svečanosti pjevaju profesionalni plaćeni pjevači, ponajčešće bez duha i osjećaja, figuralne mise, možda uz nešto korala. Vjernici kod toga nemaju nikakova udjela. Gledaju, slušaju i šute. Inače su, u obične nedjelje, uobičajene jednostavne čitane mise. Vrlo su rijetki vjernici koji prate misu s misalom u ruci. To su obično stranci. Odnos tradicije i progresa, prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, nije u svim glavama konstitucije jednak. Najviše zaostaje u tom pravcu upravo glava VI o crkvenom pjevanju. Većina ostalih glava gleda smjelo naprijed, samo glava VI gleda suviše natrag u nastojanju da se za općenost spasi ono što može još živjeti samo u samostanima i sjemeništima. Niti u katedralama,

općenito govoreći. Jer biskup je prvi liturg u svojoj biskupiji, a katedrala je glavna crkva čitave biskupije. U njoj treba da se vrši primjerno bogoslužje, uz puno aktivno učestvovanje čitavog Božjeg naroda (čl. 41). Ovu okolnost kao da su previdili, sastavljači sheme za VI glavu. Time nastalu prazninu nadoknadiće regionalni biskupski zborovi koji ubuduće imaju veću jurisdikciju u liturgijskom zakonodavstvu nego su imali do sada. Da se uskladi nastojanje oko svete glazbe na čitavom svijetu osnovao je Pavao VI Motuproprijem od 22. XI. 1963, na 60-godišnjicu Motuproprija sv. Pija X. *Tra le sollecitudini* o svetoj glazbi, međunarodno društvo svete glazbe. Ne će to biti nikakav administrativni centar, nego pomoć, potpora, informacije i savjetovanja o povijesti i pravilnom razvitku svih vrsta svete glazbe.

Kako smo — ne samo kod nas, nego i u t. zv. »velikom svijetu« — daleko od onog ideala što nam ga o liturgijskom pjevanju pred oči stavlja liturgijska konstitucija, neka osvijetle samo ovi primjeri. U nadoplatiji Panonhalma, ishodištu reda sv. Benedikta i kršćanske kulture u susjednoj Mađarskoj, pjevalo se u blagdane, kod svečane mise, pučke mađarske popijevke, dosta slične našima. Nisu ih pjevali vjernici, nego kor. Liturgičari su bili nezadovoljni, pa je uvedeno koralno pjevanje. Tada su bili nezadovoljni vjernici, jer nisu razumjeli ni teksta ni napjeva. U bazilici sv. Stjepana u Budimpešti bili su — govorim o vremenima između dva rata — postavljeni posebni stolci za odličnike i ljubitelje glazbe. Kod svečane mise pjevao je zbor u nedjelje i blagdane figuralne »mise« znamenitih kompozitora. Ljubitelji glazbe uživali su u koncertu. Vjernici su taj koncert slušali, gledali su sjajne ceremonije u svetištu, i odilazili kući a da nisu doživjeli misu. Ipak, slušajući taj koncert i gledajući te ceremonije, izvršili su svoju »nedjeljnu dužnost«... Na uskrsnu nedjelju 1964 prenosila je Eurovizija pontifikalnu misu iz katedrale sv. Stjepana u Beču. Sjajne ceremonije, pedantno izvedene; bogato i draguljima urešeno liturgijsko ruho; raskošna rasvjeta; mješoviti zbor pjeva latinsku *Krönungsmesse* uz pratnju velikog orkestra; muški i ženski solisti. Misa je bila od početka do kraja latinska, osim propovijedi. I poslanica i evanđelje pjevane su samo latinski. Komentator je tumačio pojedine dijelove mise i pojedine ceremonije. Dok je »subdakon« pjevao poslanicu, »dakon« evanđelje o Isusovu uskrsnuću, kardinal König, kao pontifikant, dnevne molitve, predslavlje i Oče naš,

komentator je, istodobno, vjernicima — koji nisu ništa od toga razumjeli ni mogli razumjeti — prevodio tekst i smisao onoga što je liturg u svetištu pjevao latinski. Sama su se od sebe nadavala pitanja: ne tuku li se ta dva glasa međusobno? zašto je potreban komentator kao posrednik između celebranta i vjernikâ, zapravo kao posrednik posrednika? Nije li to upravo zato da se održi ono što je neodrživo? Nije li sve to bilo za oko i uho, a za duh i srce tako reći ništa? Nije li crkvena glazba u velikom zaostatku za liturgijskom obnovom kako se već na mnogim poljima provodi i kakova lebdi pred očima II Vatikanskog koncila?

Nije samo crkvena glazba u krizi. I za crkvenu se umjetnost uopće, od graditeljstva do umjetnog obrta, može reći kao da je na bespuću. Ne zna ni što bi, ni kako bi. Traži, pokušava, ali se pravo ne snalazi. Često gradi crkve poput tvorničkih ili kolodvorskih halâ, slika nerazumljive besmislice, izrađuje nagrde, a ne kipove Božjih ugodnika, pravi kaleže i monstrance po uzoru nagradnih pehara za sportska natjecanja. U Rimu su mi preporučili da idem pogledati modernu crkvu sv. Eugeniya, sagrađenu za pontifikata Pija XII u počast njegovog svetog krsnog imenjaka. Kad je bila dovršena zamolili su Pija XII da je ide pogledati. Razgledavao je i šutio. Na kraju su ga pitali kako mu se sviđa. Odgovor je bila šutnja. Nije htio nikoga povrijediti, ali nije mogao pohvaliti ni arhitekta, ni slikare, ni kipare. Zato je šutio. I mi ćemo se zadovoljiti šutnjom.

Radije ćemo odgovoriti na pitanje kako je i zašto je došlo do ove krize crkvene umjetnosti i crkvene glazbe? Odgovor je jednostavan, premda u neku ruku i porazan. Svaka je umjetnost izraz svoga vremena. Naše je vrijeme prelazno. Staro se i neodređeno-novo sukobljuje i još nije nađena sinteza. Nije nađen izraz današnjice. Tomu pridolazi da je kler, uopće govoreći, premalo upućen u glazbu i umjetnost, a glazbenici i umjetnici velikim su dijelom otuđeni Crkvi, kršćanstvu, liturgiji i religiji uopće. *Nemo dat quod non habet*. Zato su najveće važnosti pobude kleru i poruke umjetnicima u VI i VII glavi liturgijske konstitucije, osobito u čl. 115, 121, 124, 126, 127, 129.

Liturgijska obnova, kako ju je zacrtao II Vatikanski koncil u liturgijskoj konstituciji, obuhvaća obnovu same liturgije i reviziju liturgijskih knjiga, obnovu studija liturgije i liturgijskog duha u kleru, obnovu razumijevanja liturgijskih molitava i čina sa strane vjernikâ koji treba da aktivno učestvuju u

liturgiji, kako je vrši svećenik, uključivši ponajpače i sv. misu, obnovu crkvenog pjevanja i crkvene umjetnosti. Episkopat će, u sporazumu sa Sv. Stolicom i nadležnom koncilskom komisijom, na osnovu brižnog studija, prilagoditi koncilske odredbe i direktive regionalnim prilikama i potrebama. Mi ćemo svećenici, i kao liturgi, prestati biti odijeljeni od naših vjernika. Vršit ćemo službu Božju u duhu i istini, s razumijevanjem i ljubavlju, a ne samo ceremonijozno i formalno. Vjernici će svjesno i radosno, zajedno s nama, davati hvalu Bogu doživljavajući milosti što ih one sadržavaju i pružaju.

Put do ostvarenja ovog programa, kako ga je pred 50 i 60 godina zamislio sv. Pija X, i kako ga želi provesti II Vatikanski koncil, nije ni kratak ni lagan. Ali, ako i u najčednijem obliku, treba u duhu koncilskih zaključaka i prema direktivama naših biskupa, što prije početi. Početi, dopustite mi, draga braćo svećenici, da to na kraju života kažem, početi od nas samih. Za svakoga nas bit će to nova briga i nov posao. Ali i nov, neslućeno lijep i potresan doživljaj. Kad sam pred tridesetak godina pohađao Klosterneuburg, središte liturgijskog pokreta kako ga je provodio nezaboravni p. Pius Parsch OSA, mnogi su vjernici i svećenici sa svih strana svijeta, na koru stare crkve sv. Gertrude, gdje je bilo mjesto određeno za goste, plakali od uzbuđenja prisustvujući pjevanoj misi kako ju je dolje u crkvi služio p. Pius. Mnogi su mi svećenici, mnogo stariji od mene, rekli tom prilikom da su prvi put doživjeli misu i shvatili njezino značenje. P. Pius išao je svojim putem, uz tihi pristanak svojih poglavara i bečkog kardinala. Nije se mnogo obazirao na šumu zastarjelih rubrikâ. Mi ga, dakako, u ovom ne ćemo slijediti: držat ćemo se onoga što je već rekao koncil i što će nam reći naši biskupi. Uza sve to, ne govorimo li formalno-juridički, nego stvarno, meritorno, tada ne možemo ne vidjeti da je to put nesamo sv. Pija X, nego i put p. Pija Parscha. I svih onih, svećenikâ i vjernikâ, koji su željeli da liturgija ne bude mrtva okamina, nego središte života svećentva i vjernikâ, cijele Kristove Crkve.

Dr Dragutin Kniewald

ŠE O SODELOVANJU.

Liturgična konstitucija (Lk), objavljena ob koncu drugoga zasedanja II. vaticanskega koncila dne 4. dec. 1963, napove-